

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. К. Д. УШИНСЬКОГО**

Квятковський Дмитро Олегович

УДК: 159.923.5:37.017.93:316.422(477)

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕАЛИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В
ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ
(соціально-філософський аспект)**

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія
та філософія історії

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук**

Одеса – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Одеської національної академії харчових технологій, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Блохіна Лідія Леонідівна,
Одеська національна академія харчових технологій,
завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Плавич Володимир Петрович,
Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін та
міжнародного права

кандидат філософських наук
Петінова Оксана Борисівна,
Київський славістичний університет,
доцент кафедри суспільних дисциплін

Захист відбудеться 11. 09. 2008 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.02 у Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім. К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 74.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

Автореферат розісланий 09. 08. 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

З. М. Атаманюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Реалізація курсу розвитку України як демократичної соціально орієнтованої держави вимагає визначення базових гуманістичних засад духовного відродження нації та їх співвіднесення з контекстом сучасної соціокультурної ситуації в нашому суспільстві, яка характеризується відсутністю у людей чітких світоглядних орієнтирів, різкою зміною традиційних цінностей і ідеалів. Тому, сьогодні гостро постає проблема соціально-гуманістичних ідеалів, яка виражається в невідповідності нинішніх вищих ідеалів, що функціонують у сучасній суспільній свідомості, морально-аксіологічним вимогам подальшого духовно-культурного розвитку українського соціуму. Все більшу роль у цьому процесі має зростання питомої ваги соціально-гуманістичних ідеалів молодого покоління. Оскільки молодь становить основу суспільства, його майбутні можливості й перспективи, то філософське осмислення гуманної спрямованості сучасних молодих людей надзвичайно важливе.

Незважаючи на досить велику кількість наукової літератури, присвяченої як дослідженню сутності ідеалу, його конститутивних аспектів, так і молодіжних цінностей і орієнтацій, проблема соціально-гуманістичних ідеалів сучасної української молоді, залишається поза увагою філософів, в той час як її вивчення в соціально-філософському аспекті допомогло б виявити деякі скриті глибинні чинники підвищення молодіжної моральної свідомості і культури. Саме ці положення обумовили наукове завдання дисертаційного дослідження, яке полягає в дослідженні соціально-гуманістичних ідеалів сучасної української молоді в соціально-філософському аспекті. З огляду на актуальність й недостатню розробленість позначеної теми, автор вибрав її предметом дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно наукової тематики кафедри філософії Одеської національної академії харчових технологій з комплексної теми «Світоглядні, методологічні й методичні аспекти формування культури фахівця» (затверджена на засіданні ради з гуманітарної освіти й виховання ОНАХТ, протокол №1 від 30.10.2006 р.).

Об'єктом дисертаційного дослідження виступають соціально-гуманістичні ідеали як світоглядні й соціокультурні феномени.

Предметом дослідження є соціально-гуманістичні ідеали молоді в умовах трансформаційних процесів у сучасному українському суспільстві.

Мета дисертаційного дослідження полягає в соціально-філософському аналізі соціально-гуманістичних ідеалів української молоді в трансформаційному суспільстві.

Для досягнення цієї мети вирішуються такі взаємозалежні **завдання**:

- визначити сутність, структуру, зміст, місце та роль соціально-гуманістичних ідеалів як елементів в системі світогляду;
- проаналізувати ціннісність соціально-гуманістичних ідеалів української молоді в умовах соціальної трансформації;
- виділити механізми формування соціально-гуманістичних ідеалів особистості в трансформаційному суспільстві;
- розкрити становлення соціально-гуманістичних ідеалів української молоді в системі вищої освіти.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження соціально-гуманістичних ідеалів української молоді проведено з використанням загальнонаукових і спеціальних методів. Застосування загальносистемного підходу дало можливість розглянути світогляд як складну параметричну систему, внутрішнім структурним компонентом якої виступає соціально-гуманістичний ідеал. Структурно-функціональний аналіз забезпечив розкриття ідеалів молоді в динаміці їх взаємодії. За допомогою порівняльного методу були зіставлені молодіжні життєві орієнтації, цінності і ідеали різних поколінь, багатьох регіонів України й країн СНД, що забезпечило розширення обсягу використаної інформації і вірогідність висновків. Соціологічне дослідження «Динаміка життєвих планів і ціннісних орієнтацій студентів в трансформаційному суспільстві й структура їх мотивацій до навчання», проведене при участі дисертанта в місті Одесі у вересні 2006 р – лютому 2007 р, виявило особливості моральної свідомості української молоді. Дисертаційне дослідження виконане у контексті законодавчо-нормативних актів України («Конституція України», закони України «Про освіту» (1996 р.), «Про соціальну підтримку молоді» (2000 р.), «Про вищу освіту» (2002 р.) і ін.).

Наукова новизна обумовлена тим, що представлена дисертація є одним з перших досліджень соціально-гуманістичних ідеалів української молоді в трансформаційному суспільстві.

Вперше визначений функціонально-імперативний нормативний характер молодіжних соціально-гуманістичних ідеалів. Він полягає у функціональному значенні соціально-гуманістичних ідеалів в якості елементів структурно-організованої соціокультурної системи суспільних ціннісно-моральних норм, що виконують в ціннісно-духовній сфері суспільства функції морально-світоглядного самовизначення і забезпечення екзистенційної стійкості. Структура соціально-гуманістичних ідеалів як ціннісно-моральних норм містить дві діалектичні складові, виникаючі у процесі взаємодії індивіда з соціальним середовищем і сприяючі його більш успішній адаптації в конкретних умовах життєдіяльності: соціально-активні гуманістичні ідеали й соціально-пасивні гуманістичні ідеали. Вивчення структурно-

функціонального змісту соціально-гуманістичних ідеалів започатковує шляхи інтегративного підходу до їх вивчення і дає можливість більш адекватного аналізу ідеалів як найважливіших ціннісних мотиваторів і регуляторів поведінки особистості.

Дістав подальшого розвитку аналіз життєвих пріоритетів, цінностей, орієнтацій й ідеалів української молоді. Встановлено, що високозначимими цінностями (ідеалами) для молодих людей є матеріальне забезпечення, здоров'я, любов, свобода, чесність, справедливість; середньозначимими – дозвілля, спілкування з однолітками, робота, відносини з батьками, навчання, родина; низькозначимими – культура, релігія, суспільство, держава. Ці дані можуть бути використані при подальших дослідженнях духовного світу сучасної молоді.

Певну ступінь новизни має розкриття становлення молодіжних соціально-гуманістичних ідеалів в системі вищої освіти. Аналіз сутності, передумов, методів, умов, факторів й аспектів морального виховання дав змогу визначити перспективні напрямки гуманізації навчального процесу та розвитку соціально-гуманістичних ідеалів української молоді.

Також здійснене соціально-філософське осмислення дозволило виділити наступні положення, які відображають новизну роботи:

- соціально-гуманістичний ідеал являє собою систему емоційно-вольових, інтелектуально-пізнавальних, морально-етичних і мотиваційно-оціночних складових, що перебувають у морально-праксеологічному взаємовідношенні. Соціально-гуманістичні ідеали обумовлюють гуманістичний тип самовизначення людини, займаючи місце атрибутивного компонента, який корелює з іншими (пізнавальними, ціннісно-орієнтаційними, чуттєво-емоційними, вольовими та практичними) елементами її світогляду. Системне вираження соціально-гуманістичних ідеалів відкриває нові перспективи в розумінні їх сутності;
- української молоді властиві соціально-гуманістичні ідеали любові, свободи, чесності і справедливості, які мають для неї індивідуально-прагматичну ціннісність: вони розглядаються молодими людьми переважно не в якості цілей морального і духовного саморозвитку, а одними із засобів досягнення матеріального добробуту. Це сприяє утвердженню ситуативної моралі в молодіжному середовищі. Розкриття ціннісності соціально-гуманістичних ідеалів розгортає нові можливості для розробки ефективних систем соціального регулювання суспільної діяльності молоді;
- залежно від характеру взаємодії суб'єктивних внутрішніх детермінант (іманентне прагнення індивіда до справедливості, його «життєвий світ», особистісна воля, самісне «Я», несвідомі комплекси, архетипи й світоглядне поле), індивідуальних моральних якостей (відкритість до самовдосконалення, особистісна рефлексія, моральний внутрішній орієнтир у

соціокультурному діалозі, прагнення до комунікативного дискурсу, особистісна гуманність) і об'єктивних, соціальних факторів (трансформаційні процеси, мікро- та макросоціальне середовище, пропаганда й агітація в засобах масової інформації) можуть формуватися внутрішньо сформовані чи нав'язаними ззовні соціально-гуманістичні ідеали людини;

– безпосередніми механізмами засвоєння соціально-гуманістичних ідеалів української молоді виступають мікро- й макропроцеси, що відбуваються в суспільстві. В цілому для українського трансформаційного суспільства характерні: перехід від індустріального типу цивілізації до постіндустріального, ціннісний нігілізм і мімікрія, глобалізація культурно-духовної сфери, ослаблення державного регулювання соціально-економічними процесами, аномія суспільного життя, становлення конформістського типу відчуженості сучасної особистості.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у з'ясуванні сутності і особливостей соціально-гуманістичних ідеалів української молоді в трансформаційному суспільстві, що дає можливість глибше й повніше осмислити сучасні соціокультурні процеси, які відбуваються в Україні. Подібне дослідження дає більш ширше і детальне розуміння духовного світу молоді, аксіологічних змін в молодіжному середовищі, що, в свою чергу, може сприяти вирішенню на практиці завдань підвищення моральної свідомості молоді та організації її соціальної діяльності. Матеріали дисертації сприяють подальшому осмисленню проблем, які стосуються ціннісних і моральних аспектів світогляду, особистісного і соціального буття, та можуть бути використані в лекціях, спецкурсах та семінарських заняттях з соціальної філософії, аксіології, етики, соціології, психології і педагогіки, а також при написанні учбових посібників і методичних рекомендацій, наукових доповідей і рефератів, курсових і дипломних робіт. Одержані результати можуть стати методологічним підґрунтям започаткування нових напрямків у дослідженні даної проблеми.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї дисертаційної роботи викладалися автором на Міжнародній науковій конференції «Інновації в технології та методології наукового пізнання» (Одеса, жовтень, 2006), Міжнародних науково-практичних конференціях «Гуманізм та освіта» (Вінниця, вересень, 2006) і «Розвиток наукових досліджень 2006» (Полтава, листопад, 2006). Матеріали дисертації були використані при підготовці лекцій і семінарів з філософії, етики й обговорювалися на наукових студентських і професорсько-викладацьких конференціях, методичних і теоретичних семінарах, засіданнях кафедри філософії Одеської національної академії харчових технологій.

Публікації. Положення дисертаційного дослідження викладені в 10-ти наукових публікаціях, 5 з яких – фахові періодичні видання з філософії, затверджені ВАКом України.

Структура дисертаційної роботи визначена поставленими метою й завданнями

дослідження. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури, який містить 209 найменувань, та додатків. Основна частина роботи викладена на 182 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтована актуальність теми дисертаційної роботи, показаний її зв'язок з науковими програмами і планами, визначені об'єкт, предмет, мета, завдання і методи дослідження, характеризується наукова новизна, практичне значення і апробація отриманих результатів, вказані публікації, структура та обсяг дисертації.

Перший розділ «Соціально-гуманістичні ідеали: соціально-етичний зміст та світоглядна сутність» присвячений аналізу поняття, змісту та сутності соціально-гуманістичного ідеалу як структурної складової світогляду людини.

Розгляд філософської літератури показав, що проблема соціально-гуманістичних ідеалів людяності, справедливості, людської гідності, доброти, честі, совісті, милосердя, співчуття, рівності і єдності є однією з найважливіших в історії розвитку людського знання. Значну увагу їй приділяли Геракліт, Демокріт, Сократ, Платон, Арістотель, Епікур, Р.Декарт, Ф.Бекон, Т.Гоббс, І.Кант, Г.Гегель, К.Маркс, А.Шопенгауер, Н.Бердяєв, А.Швейцер, Е.Фром та інші. У творах цих класиків філософської думки розкриваються філософсько-методологічні передумови виникнення ідеалів та простежуються наповнення їх соціально-гуманістичним змістом. Сучасні вчені – В.Василенко, В.Давидович, М.Дмитрієва, О.Дробницький, А.Кавалеров, В.Кувакін, Г.Кузнєцова, Л.Максимов, Е.Осичнюк, А.Ручка, В.Тугарінов, Д.Черкашин, А.Яценко – зробили значний внесок у вивчення проблем, пов'язаних із розкриттям природи ідеалу, його ціннісних і соціально-етичних аспектів. Однак комплексне осмислення соціально-гуманістичного ідеалу ще не стало предметом спеціального філософського дослідження.

Визначено, що змістом соціально-гуманістичних ідеалів виступає поняття гуманності, котра є ознакою високого морального й духовного рівня розвитку індивідуума, групи, суспільства в цілому. Гуманність – це соціально-етична категорія, що спрямована на встановлення інтерперсональних міжособистісних відносин, заснованих на моральних принципах.

Сутність соціально-гуманістичних ідеалів полягає в тому, що вони є заснованими на людинолюбстві ціннісно-імперативними засобами особистісного освоєння буття, яке здійснюється через соціально-етичні комунікативно-дискурсивні взаємовідносини. Тим самим, соціально-гуманістичні ідеали включають людину в практику суспільних відносин, виконуючи комунікативну функцію в соціумі.

Ідеали в комунікативних міжособистісних відносинах трансформуються в норми, які визначають їх актуалізацію на праксеологічному рівні. Тому соціально-гуманістичні ідеали є основою ціннісно-моральних норм індивіда. Дія, мотивом якої є ціннісно-моральна норма, орієнтує людину на соціально-гуманістичний ідеал і за своєю сутністю є моральною.

Загальносистемний аналіз надає методологічне підґрунтя для осмислення світоглядної сутності соціально-гуманістичних ідеалів. Визначено і формалізовано, що світогляд являє собою систему пізнавальних, орієнтаційно-ціннісних, чуттєво-емоційних, вольових, практичних і гуманістичних сутнісних елементів, які перебувають у реляційному ціннісно-нормативному взаємовідношенні (системоутворювальному концепті). Ціннісно-нормативний концепт світоглядної системи забезпечує динаміку цінностей у ідеали, норми та поведінкові стандарти людини.

Визначено і формалізовано, що відносно бінарних диз'юнкцій світогляд відноситься до іманентних, незавершених, внутрішніх, негомеомерних, структурновідкритих, унікальних, варіативних, гетерогенних та нестаціонарних систем. Обґрунтовано, що світогляд є цілісним інтегральним психологічно-особистісним феноменом, який забезпечує можливість духовного розвитку особистості. Цілісність виникає в результаті інтеграції структурно зв'язаних елементів світогляду та виявляється в світоглядній універсальності й фундаментальності, які і є мірилами цього лінійного атрибутивного системного параметра.

Соціально-гуманістичний ідеал подано в якості системи емоційно-вольових, інтелектуально-пізнавальних, морально-етичних і мотиваційно-оціночних компонентів, взаємопов'язаних морально-праксеологічним концептом. Концепт ідеалу можна визначити як системоутворювальне взаємовідношення його атрибутивних складових, що вступають між собою у взаємодію на рівнях моральної оцінки, імперативно-аксіологічної актуалізації й комунікативно-праксеологічного закріплення, обумовлюючи, тим самим, перетворення моральних цінностей у соціально-гуманістичні ідеали.

На основі загальносистемного аналізу світогляду робиться висновок, що соціально-гуманістичні ідеали, займаючи місце атрибутивного компонента, обумовлюють гуманістичний тип самовизначення людини й створюють передумови формування моральних особистісних якостей.

Соціально-гуманістичні ідеали, визначаючи ціннісно-комунікативну гуманно зорієнтовану орієнтацію особистості, виступають соціально-етичним чинником у визначенні засобів, цілей, мотивів діяльності і є основою прийняття людиною моральних рішень, привносячи гуманність у її поведінку. Вони дозволяють особистості не тільки певним чином направляти свою діяльність, але й здійснювати вибір життєвої позиції, морально самовдосконалюватися протягом усього життєвого шляху, орієнтуючи її на активну

самореалізацію, діяльне креаціонування в прагненні до поставленого ідеалу та визначаючи розвиток діалогічної системи комунікативного спілкування, створення морального середовища актуалізації індивіда, яке характеризується гуманістичним відображенням навколишньої дійсності.

У другому розділі *«Ціннісність соціально-гуманістичних ідеалів в середовищі української молоді»* досліджуються життєві пріоритети, цінності та ідеали молоді та проводиться порівняльний аналіз змін, які відбулися за останні роки в їх ціннісній системі під впливом трансформаційних процесів.

Використовуючи структурно-функціональну методологію Т.Парсонса, дисертант визначає соціально-гуманістичні ідеали як елементи структурно-організованої соціокультурної системи суспільних ціннісно-моральних норм. Їх нормативно-функціональний зміст полягає у виконанні соціально-гуманістичними ідеалами в ціннісно-духовній сфері суспільства нормативних функцій морально-світоглядного самовизначення й забезпечення екзистенційної стійкості. Він формується під впливом осі розрізнення інструментального-консуматорного, яка володіє прямим функціональним впливом на світогляд особистості (мікропроцеси в найближчому оточенні), і осі розрізнення внутрішнього-зовнішнього, яка опосередковано актуалізується в соціальному просторі як відкритій системі (соціокультурні глобальні макропроцеси). Структура соціально-гуманістичних ціннісно-моральних норм містить дві складові: соціально-активні гуманістичні ідеали й соціально-пасивні гуманістичні ідеали, котрі виникають у процесі адаптації і взаємодії індивіда з соціальним середовищем.

Визначено, що в молодіжному середовищі не сформоване загально прийняте ціннісне поле: полярність суджень, розпливчастість моральних позицій, більша орієнтація на матеріальні блага, ніж на духовні цінності і ідеали, слабкий інтерес до загальнолюдських проблем, відсутність однозначних для більшості молоді сфер життя. Не виявилося й яскравих розходжень в аксіологічних нормах залежно від статі, віку, освіти.

Реально існуючу структуру цінностей української молоді можна розділити на три підгрупи: високозначимі цінності-ідеали (матеріальне забезпечення, здоров'я, любов, свобода, справедливість, чесність); середньозначимі цінності (дозвілля, спілкування з однолітками, робота, відносини з батьками, навчання, родина) та низькозначимі цінності (культура, релігія, суспільство, країна). В соціальній сфері молодь орієнтується переважно на ринкові суспільні відносини, вбачаючи в них джерело підвищення власного добробуту. У політичній сфері вона віддає перевагу демократичним ідеалам, трактуючи їх як можливість вільного й справедливого вибору. Неоднозначна ситуація склалася у культурній сфері: з одного боку, молоді люди віддають перевагу ідеалу національної єдності, відродження якого

розглядається ними як основне завдання сучасного культурного розвитку України. З іншого боку, відношення молоді до цінностей і ідеалів західної культури помітно зростає, у неї виявляється готовність до культурного релятивізму й мімікрії.

Не виявлено будь-яких специфічних «цінностей покоління». На відміну від більш дорослих поколінь, які знали, як «повинно бути», сучасні молоді люди мають більш різноманітні погляди, пріоритети й переваги. Також сучасну молодь відрізняє більш позитивний, ніж у старшого покоління настрій: вона практично ні на кого не скаржиться, більшою мірою розраховує на себе, ніж на допомогу будь-кого. При цьому молоді люди мало цікавляться життям суспільства і соціальними проблемами. Спостерігається незвичайна дихотомія: висока праксеологічна орієнтація сучасної молоді поєднується з апатією й низькою суспільною активністю.

Відносно ціннісних орієнтацій української молоді виявлена абсолютна перевага прагматичних індивідуалістичних цілей й орієнтирів, серед яких, переважають ідеали матеріального достатку. Молодь дотримується традиційних соціальних цінностей (освіта, професія, друзі). Але вони пов'язані з атомізацією життєвих практик, замиканням у радіусі «малого» кола і інструментальним позиціюванням. Так, цінність освіти для молоді має значення не відносно особистісного саморозвитку, а як засіб для матеріального забезпечення власного життя в майбутньому. Професія виступає для неї не засобом самовираження, творчої самореалізації, а одним з факторів досягнення високого матеріального добробуту чи соціального престижу. Орієнтована на успіх молодь зосереджена на собі і нерідко надійні друзі для неї – це зв'язки, які можуть знадобитися в досягненні матеріального достатку.

Визначено, що орієнтація молоді на особистісний добробут не заперечує наявності у її світогляді гуманістичних ідеалів, але вони мають також інструментальну, а не термінальну направленість. Молодим людям властиві такі соціально-гуманістичні ідеали, як любов, свобода, чесність, справедливість. Разом з тим, гуманістична позиція молоді слабшає від зростання конформістських настроїв, морального цинізму. Перехід від висококваліфікованої праці в промисловості й науці до торгової діяльності значно змістив ціннісні орієнтири в молодіжному середовищі, сприяв його моральній деградації.

Для морально-психологічного стану молодих людей характерне несприятливе соціальне самопочуття. Сьогоднішня українська молодь не відчуває соціального комфорту. Кризові умови суспільної трансформації змушують людину шукати оплот спокою, стабільності, відпочинку, яким може виступити родина. Тому ранні шлюби набувають не тільки спонтанний характер. Часто молоді люди свідомо прагнуть створити родину, щоб укритися в ній від фруструючого впливу трансформаційних процесів.

Тривожним явищем виступає зростання настроїв конформізму й соціальної пасивності у молоді. Молодь тотальна індиферентна до суспільної сфери. Симптоми активності, властиві молоді, часто безпредметні, інтерес, що пробуджується у молоді до суспільних подій, слабо реалізується в її діях. Разом з тим, десь підспудно в потенціалі можливість суспільної активізації молоді зростає.

Зазначено, що під час перехідного періоду найбільш важливою для нашого суспільства є потреба створення умов для саморозвитку молодих людей, підтримки інноваційної, творчої діяльності молоді, створення молодіжних організацій за інтересами. Саме це буде сприяти формуванню у українській молоді активної суспільної позиції, відчуття своєї значущості для суспільства, становленню її соціально-гуманістичних ідеалів.

У третьому розділі *«Механізми розвитку соціально-гуманістичних ідеалів в трансформаційному суспільстві»* виявляється й аналізується динаміка соціально-гуманістичних ідеалів під впливом трансформаційних процесів українського суспільства.

Досліджений багатоаспектний вплив процесів соціокультурної трансформації на розвиток соціально-гуманістичних ідеалів особистості. Стверджується, що соціокультурна трансформація є стихійним, суперечливим, фрагментарним процесом, що сприяє світоглядному «підпорядкуванню» особистості, девальвації її моральних ідеалів та нав'язуванню псевдогуманістичних ідеалів (вседозволеності, грошей та ін.). Виділені сутнісні ознаки трансформаційних процесів в українському суспільстві: перехід від індустріального типу цивілізації до постіндустріального й викликаний цим генезис ідеалів, нігілізм у відношенні до попередньої ціннісної системи, глобалізація культурно-духовної сфери та поширення внаслідок цього масової культури, аксіологічна мімікрія, ослаблення державного регулювання соціально-економічними процесами, аномія суспільного життя, становлення конформістського типу відчуженості сучасної особистості.

Зазначено, що сучасний духовний стан українського суспільства може бути радикально перетворений завдяки світоглядним орієнтаціям, заснованим на соціально-гуманістичних ідеалах, які сприяють створенню моральної атмосфери високої вимогливості й поваги до духовної спадщини минулого. Вироблення гармонічної системи соціально-гуманістичних ідеалів, притаманних національній культурі, є фундаментальною передумовою відродження духовності нації й становлення демократичного суспільства.

Сутнісними детермінантами розвитку соціально-гуманістичних ідеалів виступають іманентне прагнення індивіда до справедливості, його «життєвий світ», особистісна воля, самісне «Я», несвідомі комплекси, архетипи й світоглядне поле. Під впливом детермінант, особистісних моральних якостей (відкритість до самовдосконалення, особистісна рефлексія, моральний внутрішній орієнтир у соціокультурному діалозі, прагнення до комунікативного

дискурсу, особистісна гуманність) і соціальних факторів (трансформаційні процеси, мікрота макросоціальне середовище, пропаганда й агітація в засобах масової інформації) становлення особистісних ідеалів може мати два механізми: внутрішнє й зовнішнє формування, залежно від яких можна виділити наступні типи соціально-гуманістичних ідеалів людини.

1. Внутрішньо сформовані, які обумовлені іманентно внутрішньо-особистісному духовному світу інтеріоризованими в дитинстві, юності й процесі придбання соціального досвіду ціннісними концептами.

2. Нав'язані ззовні, які визначаються традиціями в суспільстві, встановленими стереотипами, модою, впливом засобів масової інформації та іншими зовнішньо-соціальними факторами.

Внутрішньо сформовані ідеали виступають інтегральним, багатогранним по своїй структурі суб'єктивно-особистісним духовним утворенням. Поступово опосередковуючись від глибинних сутнісних детермінант, такі соціально-гуманістичні ідеали переходять у внутрішні моральні якості, риси характеру людини.

Нав'язані ззовні соціально-гуманістичні ідеали практично «прив'язують» індивіда до суспільства, сприяють фіксації в його психіці постійної спрямованості на соціально значимі цілі, але можуть обумовити становлення такої системи «людина – суспільство», у якій особистість виявляється керованою ланкою.

У період трансформації суспільству властиві ослаблення сили традицій й соціального контролю, міжлюдська атомізація, внутрішньо-групова інтеграція. Не витримуючи динаміки трансформаційних процесів нав'язані ззовні ідеали індивіда ламаються, девальвуються; це приводить до того, що людина відчуває себе дезорієнтованою, спустошеною, а іноді апатичною або цинічною. Але якщо в неї сформоване стійке «над-я», обумовлене світоглядною системою внутрішніх соціально-гуманістичних ідеалів, то самісне особистісне «Я» зберігається.

Четвертий розділ «Становлення соціально-гуманістичних ідеалів української молоді в системі вищої освіти» присвячений дослідженню виховних чинників розвитку соціально-гуманістичних ідеалів української молоді.

Зазначено, що у нових життєвих умовах, обумовлених соціальною трансформацією, саме система освіти покликана внести свій вклад у формування моральної свідомості людини на основі принципів гуманізму, національних і загальнолюдських ідеалів. Головна вимога навчання й виховання, основне завдання, що постає перед викладачами, – допомогти майбутнім фахівцям вийти зі стін вузу сформованими особистостями в духовному й моральному аспектах.

Концепція морального виховання як засобу становлення соціально-гуманістичних ідеалів студентської молоді полягає в тому, що вихователь будує свої стосунки з учнями на гуманних принципах, підходить до них як до самостійних суб'єктів педагогічного процесу, здатних учитися не примусово, а добровільно, за власним бажанням й вільним вибором, вилучаючи, тим самим, статичний, безособистісний підхід до молоді людини. Тому в моральному вихованні застосовуються форми навчання, засновані на принципах дискурсивно-зворотних зв'язків – діалог, дискусія, співбесіда, гра.

Розвиток соціально-гуманістичних ідеалів молоді наряду залежить від атмосфери в навчальному колективі, рівня демократичності й поваги у взаємовідносинах між учнями, їх готовності до реалізації морально-цілових установок. Особливу роль в концепції гуманно орієнтованого навчання відіграє вчитель, який покликаний сприяти творчому становленню особистості учня, його вільному саморозвитку і моральному вдосконаленню, що передбачає відмову від авторитарного стилю відносин з ним.

Основними організаційно-педагогічними передумовами формування соціально-гуманістичних ідеалів учнів є цільова організація викладачем полікультурності освітнього процесу, що забезпечується сполученням принципів патріотизму й культурного плюралізму у вихованні, надання достатньої міри камерності учбовому процесу (на противагу інтенції на зовнішню показовість) та достатнього рівня свободи й незалежності у виборі напрямків навчальної діяльності, орієнтація на вікові і особистісні аспекти у вихованні. Одночасно, цьому сприяють методичні засоби морального виховання: переконання й самопереконання (в інтелектуальній сфері), стимулювання й мотивація (у мотиваційній сфері), навіювання й самонавіювання (в емоційній сфері), вимога й вправа (у вольовій сфері), корекція й самокорекція (у сфері саморегуляції), морально-виховні ситуації й тренування в міжособистісному спілкуванні (у предметно-практичній сфері), методи соціально-дискурсивної взаємодії в розвитку позитивної Я-концепції й метод дилем (в екзистенціальній сфері).

Становлення соціально-гуманістичних ідеалів молоді вимагає більшої відкритості, щирості, чесності оцінок, відсутності ідеологічної брехні. Важливою умовою результативності виховних зусиль є позбавлення їх надмірної повчальності й настирливості. Певний наслідок, очевидно, дає зближення соціально-рольової сфери поведінки учнів і викладачів з первинним шаром безпосередніх міжособистісних відносин.

Висновки. У дисертаційній роботі вирішене важливе наукове завдання, яке полягає в дослідженні соціально-гуманістичних ідеалів сучасної української молоді в соціально-філософському аспекті, у результаті чого можна зробити наступні висновки та рекомендації.

1. У період розвитку української держави, суспільних трансформацій, входження у світове суспільство, відродження духовності надзвичайно актуальне соціокультурне значення мають соціально-гуманістичні ідеали людяності, честі, справедливості, людської гідності, доброти, співчуття, совісті, любові, милосердя, рівності, які визначають моральний рівень індивідуальної і суспільної свідомості та забезпечують ствердження гуманістично-зорієнтованої соціальної парадигми.
2. Сутність соціально-гуманістичних ідеалів як заснованих на людинолюбстві ціннісно-імперативних засобів комунікативно-особистісного освоєння буття, виражається в тому, що вони є вищою формою духовності й соціально-етичними орієнтирами високоморальних людських відносин. На основі загальносистемного аналізу зроблено висновок, що соціально-гуманістичний ідеал являє собою систему емоційно-вольових, інтелектуально-пізнавальних, морально-етичних та мотиваційно-оціночних складових, які перебувають у морально-праксеологічному відношенні. Соціально-гуманістичні ідеали, займаючи місце атрибутивного компонента світоглядної системи, виступають передумовами гуманістичного типу самовизначення людини, визначаючи її моральну поведінку і формування особистісних моральних якостей.
3. Головна мета становлення гуманістичних ідеалів особистості полягає в її моральному вдосконаленню через самореалізацію, розкриття духовного потенціалу. Формування соціально-гуманістичних ідеалів є процесом якісної зміни ціннісної складової світогляду людини з метою морального розвитку, досягнення гармонії із собою й навколишнім світом, подолання відчуження від суспільства. Процес становлення соціально-гуманістичних ідеалів особистості розгортається двома основними механізмами: внутрішнім формуванням у результаті взаємодії сутнісних детермінант й індивідуальних моральних якостей (внутрішньо сформовані ідеали) та зовнішнім формуванням під провідним впливом факторів соціального середовища (нав'язані ззовні ідеали).
4. Соціально-гуманістичні ідеали молоді виступають елементами структурно-організованої соціокультурної системи суспільних ціннісно-моральних норм, які мають функціональне значення морально-світоглядного самовизначення й підтримки екзистенційної стійкості. Нормативний зміст загальнолюдських ідеалів обумовлений результуючою тенденцією між віссю розрізнення інструментального-консуматорного (мікропроцеси в суспільстві) і віссю розрізнення внутрішнього-зовнішнього (соціокультурні макропроцеси). Структура соціально-гуманістичних ціннісно-моральних норм має амбівалентний характер, включаючи дві діалектичні складові: соціально-активні гуманістичні ідеали й соціально-пасивні гуманістичні ідеали.

5. Виділені сутнісні ознаки трансформаційних процесів українського суспільства: перехід від індустріального типу цивілізації до постіндустріального, ціннісний нігілізм і мімікрія, глобалізація культурно-духовної сфери, ослаблення державного регулювання соціально-економічними процесами, аномія суспільного життя, становлення конформістського типу відчуженості сучасної особистості, а також показаний багатоаспектний вплив соціальної трансформації на гуманістичні ідеали особистості.

6. Визначено, що у настроях сучасної молоді відбуваються складні, суперечливі процеси. Світоглядні позиції молодих людей характеризуються значним ступенем критицизму в поглядах на навколишню дійсність, який сполучається зі слабкою діловою активністю. Переважна частина української молоді не ставить перед собою життєвих цілей, які виходять за межі повсякденності й мобілізують на активну суспільну діяльність. З огляду на соціальну пасивність молодих людей, необхідно залучати молодь до суспільно-організаційної роботи. Для цього вкрай важлива добре функціонуюча система опосередкування між суспільними заходами (демократичним плюралізмом, створенням системи молодіжних об'єднань за інтересами, розвитком морально-комунікативних відносин). Одночасно необхідно розвивати здатності молоді до компетентних і усвідомлено-відповідальних соціальних дій.

7. Ціннісність соціально-гуманістичних ідеалів в середовищі української молоді має інструментальну направленість, яка поєднується із загальною індивідуально-прагматичною орієнтацією. Тому, з огляду на ієрархію ціннісних орієнтацій сучасної молоді, її направленістю на матеріальний добробут, в організації навчального процесу треба більше часу приділяти професійній етиці, розкриттю зв'язку формування стійких соціально-гуманістичних ідеалів з перспективами успіху в житті, створення родини, успішного самоствердження особистості в суспільстві.

8. Демократичний розвиток незалежної української держави висуває відповідальне завдання в організації педагогічного процесу – рішуче позбутися старих, укорінених догм, по-новому поглянути на історію нашого народу. Тому насущною вимогою є поліпшення навчально-виховної роботи серед молоді, спрямування її на пробудження у молодіжному світогляді національного гуманістичного ідеалу, патріотичного почуття поваги до Батьківщини.

9. Практичне значення отриманих результатів полягає у широких можливостях щодо організації життєдіяльності української молоді в трансформаційному суспільстві, модернізації навчально-виховного процесу, розробці цільових комплексних програм з молодіжної політики стосовно підвищення ефективності суспільної діяльності молоді,

реалізації та розвитку її інноваційного потенціалу. Запровадження ідеалів гуманізму повинно стати одним з головних принципів та завдань молодіжного законодавства.

В **додатках** подаються анкети та схеми результатів соціологічного дослідження «Динаміка життєвих планів і ціннісних орієнтацій студентів в трансформаційному суспільстві й структура їх мотивацій до навчання» (Одеса, 2007), співавтором якого є дисертант.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Квятковский Д.О. Условия и факторы становления гуманистических идеалов в трансформирующемся обществе // Наука. Релігія. Суспільство. – 2007. – №1. – С. 100-106.
2. Квятковский Д.О. Место и роль гуманистического идеала в мировоззрении (системный анализ) // Наука. Релігія. Суспільство. – 2006. – №4. – С. 114-121.
3. Квятковский Д.О. Оптимизация как философская категория познания истины // Перспективы. – 2006. – №1. – С. 85-90.
4. Квятковский Д.О. Нравственно-гуманистическое самоопределение личности // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2005. – №2. – С. 78-84.
5. Квятковский Д.О. Формирование нравственных идеалов молодёжи как элементов духовной культуры современного украинского общества // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2005. – №1. – С. 66-71.
6. Квятковский Д.О. Гуманистическое основание национальной идеи // «Розвиток наукових досліджень 2006»: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 27-29 листопада 2006 р. – Полтава: Інтерграфіка, 2006. – Т.8. – С. 96-98.
7. Квятковский Д.О. Феномен гуманности в коммуникативных отношениях // «Розвиток наукових досліджень 2006»: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 27-29 листопада 2006 р. – Полтава: Інтерграфіка, 2006. – Т.8. – С. 99-101.
8. Квятковский Д.О. Формирование нравственных идеалов как предпосылка развития общества // «Розвиток наукових досліджень 2006»: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 27-29 листопада 2006 р. – Полтава: Інтерграфіка, 2006. – Т.8. – С. 102-104.
9. Квятковский Д.О. Феномен гуманности: понятие и сущность // «Інновації в технології та методології наукового пізнання»: Матеріали II Міжнародної наукової конференції 26-27 жовтня 2006 р. – Одеса: Вид-во ПДПУ, 2006. – С. 66-68.
10. Квятковский Д.О. Роль ідеалів у формуванні морально-ціннісної орієнтації випускників // Гуманізм та освіта. Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної

конференції, м. Вінниця, 19-21 вересня 2006 р. – Вінниця: УНІВЕСУМ-Вінниця. 2006. – С. 102-103.

АНОТАЦІЇ

Квятковський Д. О. Соціально-гуманістичні ідеали української молоді в трансформаційному суспільстві (соціально-філософський аспект). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2008.

У дисертації доводиться, що у сучасний перехідний період надзвичайну гостроту набувала проблема соціально-гуманістичних ідеалів української молоді. Проаналізовані поняття, сутність, структура й соціально-етичне значення гуманістичних ідеалів як елементів особистісного світогляду в контексті загальносистемного підходу. Обґрунтовано, що соціально-гуманістичний ідеал є системою емоційно-вольових, інтелектуально-пізнавальних, морально-етичних та мотиваційно-оціночних складових, які перебувають у морально-праксеологічному взаємовідношенні. Доведено, що соціально-гуманістичні ідеали обумовлюють гуманістичний тип самовизначення особистості, займаючи місце атрибутивного світоглядного компонента.

Виявлено, що соціально-гуманістичні ідеали української молоді мають індивідуально-прагматичну інструментальну ціннісність. Встановлено, що соціально-гуманістичні ідеали є елементами системи суспільних ціннісно-моральних норм, функціональне значення яких визначається результируючою тенденцією між віссю розрізнення інструментального-консуматорного і віссю розрізнення внутрішнього-зовнішнього. У роботі обґрунтовується положення, що залежно від характеру взаємодії суб'єктивних та об'єктивних складових соціально-гуманістичні ідеали особистості можуть бути внутрішньо сформованими чи нав'язаними ззовні.

Досліджений вплив соціокультурної трансформації на соціально-гуманістичні ідеали української молоді та розкриті її ознаки. У контексті становлення соціально-гуманістичних ідеалів молоді проаналізовані сутність, передумови, методи, умови, фактори й аспекти морального виховання.

Ключові слова: соціально-гуманістичний ідеал, світогляд, система соціально-гуманістичного ідеалу, гуманістичний тип самовизначення, ціннісні орієнтації української молоді, ціннісність соціально-гуманістичних ідеалів, функціонально-імперативний характер соціально-гуманістичних ідеалів, трансформаційне суспільство, моральне виховання.

Квятковский Д. О. Социально-гуманистические идеалы украинской молодёжи в трансформирующемся обществе (социально-философский аспект). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Южноукраинский государственный педагогический университет им. К.Д. Ушинского. – Одесса, 2008.

В диссертации обосновывается, что, в современный переходной период чрезвычайную остроту приобрела проблема социально-гуманистических идеалов молодёжи, определяющих морально-духовное развитие человека.

Проанализированы понятие, сущность, структура и социально-этическое значение гуманистических идеалов как элементов личностного мировоззрения. На основании системного моделирования мировоззрения выработано представление о социально-гуманистическом идеале как системе эмоционально-волевых, интеллектуально-познавательных, нравственно-этических и мотивационно-оценочных составляющих, находящихся в нравственно-праксеологическом отношении. Обосновано, что социально-гуманистические идеалы обуславливают гуманистический тип самоопределения личности, занимая место атрибутивного компонента, коррелирующего с остальными (познавательными, ценностно-ориентационными, чувственно-эмоциональными, волевыми и практическими) элементами мировоззрения.

В результате исследования было установлено, что социально-гуманистические идеалы украинской молодёжи (свобода, любовь, справедливость, честность) имеют индивидуально-прагматическую инструментальную ценность. Гуманистические идеалы являются элементами системы общественных ценностно-моральных норм, функциональное значение которых определяется результирующей тенденцией между осью различения инструментального-консумматорного (микропроцессы) и осью различения внутреннего-внешнего (макропроцессы).

В работе аргументируется идея, что развитие социально-гуманистических идеалов человека обусловлено как воздействием субъективно-личностных внутренних детерминант (стремление индивида к справедливости, его «жизненный мир», личностная воля, самостное «Я», бессознательные комплексы, архетипы, мировоззренческое поле, личностные нравственные качества), так и влиянием объективных социальных факторов (социальная трансформация, микро- и макросоциальная среда, средства массовой информации). В зависимости от характера взаимодействия субъективных и объективных составляющих социально-гуманистические идеалы личности могут быть внутренне сформированными или навязанными извне.

Исследовано влияние социокультурной трансформации на идеалы человека, способствующее в целом девальвации его социально-гуманистических идеалов и навязыванию псевдогуманистических ценностей. Раскрыты сущностные признаки трансформационных процессов в украинском обществе (переход от индустриального типа цивилизации к постиндустриальному, ценностный нигилизм и мимикрия, глобализация культурно-духовной сферы, ослабление государственного регулирования социально-экономическими процессами, аномия общественной жизни, формирование конформистского типа отчуждённости в социуме).

В контексте становления социально-гуманистических идеалов определены и проанализированы предпосылки (поликультурность и достаточная мера «камерности» воспитательного процесса, ориентация на личностные аспекты учащихся), методы (убеждение и самоубеждение, стимулирование и мотивация, внушение и самовнушение, коррекция и самокоррекция, нравственно-воспитательные ситуации и тренировка в межличностном общении, методы социально-дискурсивного взаимодействия и метод дилемм), условия (использование основанных на принципах обратных связей форм обучения, создание гуманистической «атмосферы» в коллективе, избавление от чрезмерной назидательности в воспитательной работе) и факторы (придание учащимся достаточного уровня свободы, обеспечение коммуникативно-творческого характера учебной деятельности) нравственного воспитания.

Ключевые слова: социально-гуманистический идеал, мировоззрение, система социально-гуманистического идеала, гуманистический тип самоопределения, ценностные ориентации украинской молодёжи, ценностность социально-гуманистических идеалов, функционально-императивный характер социально-гуманистических идеалов, трансформирующееся общество, нравственное воспитание.

Kvyatkovskiy D. O. Ukrainian Youth Social-Humanistic Ideals in Transfitional Society (social and philosophical aspect). – Manuscript.

Thesis for a Candidates Degree in Philosophical Science in Speciality 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. South-Ukrainian State Pedagogical University oftem K.D. Ushynsky. – Odessa, 2008.

It is proved in the thesis that the problem of youth social-humanistic ideals became extremely urgent in a modern transitional period. Concepts, essence, structure and social-ethical meaning of social-humanistic ideals as elements of personal world-outlook in a context of the general system theory were analysed. It was grounded that the social-humanistic ideal is a system of emotional-volitional, intellectual-cognitive, moral-ethical and prakseology-motivated components

which are connected in moral-prakseological relation. It was proved that the social-humanistic ideals cause a humanistic type of moral self-determination of a person, taking a place of the attributive component of world-outlook.

The social-humanistic ideals were proved to be elements of systems of public valuable-moral norms which functional meaning is caused by the resulting tendency between an axis of distinction instrumental-consummational and an axis of distinction internal-external. It is foregrounded in the work that the social-humanistic ideals of a person can be internally or externally generated depending on the character of interaction of subjective or objective components.

Influence of social-cultural transformation on social-humanistic ideals of Ukrainian youth were investigated, the attributes of transformation were discovered. In a context of youth social-humanistic ideals formation the essence, preconditions, methods, conditions, factors and aspects of moral education were analyzed.

Key words: social-humanistic ideal, world-outlook, system of social-humanistic ideal, humanistic type of self-determination, valuable orientations of the Ukrainian youth, valuableness of social-humanistic ideals, functional-imperative normative character of social-humanistic ideals, transformations society, moral education.